
Euskal Herria elebidun

b

G O T Z O N G A R A T E

b

Elebitasunaz zer esaten den

Sarri askotxotan Euskal Herriak elebitasunari eutsi behar diola entzuten dugu. Euskaldunok elebidun izan behar dugula.

Euskaldunok euskaraz bakarrik egitea oso kaltegarri izango omen litzateke. Euskara hutsak ez omen du etorkizunik.

Honatx zer zekarren *El Diario Vasco*-k (1998.V.21), adibidez, aurreneko orrian hizki larrietan: «El Gobierno Vasco prevé que en diez años los jóvenes hablen tres idiomas».

Eta ia berehalaxe hauxe gaineratzen zuen:

La consejera de Cultura del Gobierno Vasco, Mari Carmen Garmendia, prevé que los jóvenes vascos hablarán tres idiomas en la próxima década, dado el progresivo interés que muestran los padres para que sus hijos sean plurilingües.

Eta geroxeago:

Tras la reunión del Consejo Asesor del Euskera, Mari Carmen Garmendia consideró que el porvenir del euskera «está ligado al pluralismo lingüístico».

Eta *El Correo Español*-ek (1998.X.18) hilabete batzuk geroago:

W Gotzon Garate idazlea eta Deustuko Unibertsitateko irakaslea da.

La consejera vasca de Cultura, Mari Carmen Garmendia, afirmó ayer en declaraciones a Europa Press, que «pretender el monolingüismo euskaldun sería la muerte para el euskera».

La consejera sostiene que la pervivencia del euskera como patrimonio de las futuras generaciones requiere «no sólo apostar por el bilingüismo, sino incluso por el plurilingüismo».

Bernardo Atxaga idazlea ere behin baino gehiagotan elebitasunaren alde agertu da.

Beraz, euskaldunok hegoaldean gutxienez espainolez eta euskaraz egin beharko omen dugu. Eta ingelesez ere bai, nonbait. Iparraldeaz ez du Mari Karmen Garmendiak gauza handirik esaten. Han, dena den, uste honen arabera, guttienez frantsesez eta euskaraz egin beharko lukete.

Eta espainolek ere bi edo hiru hizkuntzez jakin beharko al dute? Eta frantsesek frantsesez gainera ingelesez edo alemanez jakin beharko al dute? Ez dakit. Espainolek bi hizkuntzez mintzatu behar dutenik ez dugu sekula entzuten.

Euskal Herrian baserritarrek ere hiru hizkuntzez jakin beharko al dute euskarak iraun dezan?

Herria elebidun ezin izan

Usteok erabat oker dira. Herri batek ezin du bi hizkuntzez ongi hitz egin. Ez da sekula izan eta orain ere ez da munduan bi hizkuntzez mintzo den herririk. Euskaldunok herri berezia garela eta bi edo hiru hizkuntzez egin dezakegula pentsatzea amets hutsa da.

Ez da horrelako herririk izan. Bi hizkuntzez mintzo ziren herrietan bata besteari nagusitu egin zaio eta azpikoia galdu egin da.

Egungo egunean ere gauza bera gertatzen da. Ni lau kontinentetan ibili naiz. Ez dut inon bi hizkuntzez mintzo den herririk ikusi.

Batzuek Suitza ipintzen dute elebitasunaren eredu. Ni bi urtez hantxe bizi izan nintzen. Ez dago holakorik.

Suitzan frantsesez mintzo direnetarik oso gutxik dakite alemanez. Has zaitez Genevan alemanez egiten. Berehala ikusiko duzu ia inork ez dizula ulertzen.

Eta alemanez mintzo diren gehienek ez dakite frantsesez edo italianoz. Jende arruntak aleman batuaz beraz ere ez daki. Ni batez ere Solothur kantoian bizi izan nintzen. Gure etxean lan egiten zuten langile batzuek *Schwizerdütsch*-ez bakarrik zekiten, bertako euskalkiaz.

Ziur egon gaitezke: Euskal Herrian euskara nagusituko da ala erdara. Biek elkarren ondoan irautea ezinezkoa da.

Euskal Herria batera euskaldun eta erdaldun izatea zentauro bat bezala izatea da. Zentauroak mitologian bakarrik izan dira. Gizaburua eta zaldigorputza zuten izaki horiek ez dira sekula izan. Euskaraz eta erdaraz ari den Euskal Herria zentaurokeria hutsa da.

Pertsona batek espainolez ala euskaraz pentsatuko du. Espainolez pentsatzen duenak espainol burua du. Eta espainol burua duena espainola da. Aitzitik, egiazko euskalduna, eguzki eguzki euskaraz pentsatzen duena da.

Botila batean zenbat eta ur gehiago sartu, ardoarentzat toki guttiago geldituko da. Euskal Herrian ere gauza bera: erdara sartuago, euskara baztertuago.

Pertsona bati ezin bi buru ipini, birekin hobeto pentsatuko duelakoan. Herriari ere lepo gainean bi hizkuntza erantsi nahi izatea, hiltzeko operazioa egitea da.

Euskal Herria elebidun izan behar den ustea oso gogarakoa dute espainolek. Badakite azkenean euskaldunek erdaraz soilki egingo dutela. Otsoen grina eta irrika horixe da: ardiekin batera bizitzea. Espainolek ere badakite euskara erraz itoko dutela. 300 milioi baino gehiago dira bi milioiren kontra. Borroka irabazia dute.

Elebitasunean ez: diglosian bizi gara Euskal Herrian

Garbi esan dezagun: *euskara galtzori gorrian dago elebitasuna dela kausa. Diglosia galgarrian bizi gara.*

Hasteko eta bat: euskaraz gutti egiten da. Gero eta jende gehiagok dakite euskaraz. Erdara nagusi da, ordea, Eus-

kal Herri osoan. Ez bakarrik Bilbon, Donostian, Iruñean, Gasteizen, Baionan...

Zoaz Tolosara, Beasainera, Eibarrera, Bermeora, Arrasatera... ia ez duzu euskararik entzungo. Jendea parra-parra erdaraz ari da. Soziologoek esaten dutenez Euskal Herrian egunero egiten den euskara ez da % 10era iristen. % 90 erdaraz egiten da.

Euskaldun talde handia egonik ere, espainol bat baldin badago, guztiak espainolez hasten dira.

Espainol konstituzioak euskara heriotara galtzen du, euskaldunok gazteleraz ikasteko *obligazioa* dugula esanez.

Diglosia egoera larri honen lekuko Euskal Herriko kazetak dira. *El Correo Español*, Euskal Herrian gehien irakurria den kazetak egunero 80 bat orrialde ekartzen ditu. Euskaraz ia bat ere ez.

El Diario Vasco-k egunero aspalditik orri bat ekartzen du euskaraz, Felix Ibargutxiri esker. Lehenago berorrek as-teazkenetan hiruzpalau orrialde ematen zizkigun. Kendu zuten hori ere.

Gara hobekixeago dabil. Motz dabil oraindik ere, ordea.

Deia-k deus gutti ekartzen du. 1999.IV.20koan, adibidez, 120 orrialdetik bat eta heren bat (1 eta 1/3) bakarrik zegoen euskaraz idatzirik. Beste den-dena espainolez.

Ez da kazeten errua. Kazetek eskaera-eskaintzen arabera jokutzen dute. Euskaldunok erdaraz irakurtzea nahia-go badugu, kazetek erdaraz emango dizkigute berri-irakurgaiak.

Euskal Gobernuan ere ez dugu jokabide pozgarririk ikusten. Entzun zer zioen *El País*-ek (1998.X.22):

El Gobierno (Vasco) incumple la ley del euskera al traducir apenas el 16 % de sus documentos.

La lengua empleada para la redacción de la mayor parte de la documentación administrativa es el castellano y sólo se traduce cerca del 16 % de lo escrito. Estas son algunas de las principales críticas contenidas en un informe realizado por el Instituto Vasco de Administración Pública (IVAP) sobre la utilización de la lengua vasca por parte del Ejecutivo de Vitoria en su producción escrita tanto para el exterior como para la comunicación interna.

El diagnóstico de la situación resulta demoledor para el Gabinete de José Antonio Ardanza.

La Consejería de Cultura no ha respondido a la encuesta del IVAP.

Egiaren ohoretan hauxe gaineratu behar da: Patxi Ormazabal en sailak % 100 euskaratzen dituela agiri guztiak. Txalogarria!

Euskara gainbehera doa. Gipuzkoan gizaldi honen hasieran % 85 euskaraz *egiten* zuten eguzkiz eguzki. Eta ongi hitz *egin* ere. Egun % 40k baldin badakite, % 20k ez *dute euskaraz egiten*.

Egungo egunean Gipuzkoako herrietan erdara da jabe. Euskaraz dakitenek ere, ez guttik, espainolez hitz egiten dute lasai asko.

Euskara gero eta kaxkarrago

Ez dago hor bakarrik, ordea, kezkabidea. Egiten den euskara gero eta kaxkarrago eta urriago egiten da. Gero eta txepelago eta erdal usaintsuago.

Egunero ikusten dugu. Geure gurasoen euskararen eta egungo eguneko euskararen artean, leize handia dago. Gure gurasoen euskara zaulia, bikaina, noranahikoa, aberatsa zen. Lexikoan erdal hitzak sartzen zituzten. Ongi sartuak. Hizkuntza ez baita lexiko berria hartu duelako alferrik galtzen, lehengo aberastasuna galdu eta batez ere egitura aldrebestu egiten delako baizik.

Alde ederra Auspoa-n irakurtzen dugun lehengo euskara bikainaren eta egungo egunean maiz idazten den euskararen artean.

Euskara ahuldu, sogortu eta gaixotasunak hartua dago. Anitzek esaten duten bezala, maiz *plastikozko* euskaraz egiten da. Tradizioa eten egiten da.

Hogeitaz urtean Euskal Filologia irakasle izan naiz. Ikastaro guztietan nire ikasleek, bizpahiru kenduta, euskaraz baino espainolez hobeki dakite. Idazterakoan, euskaraz erdaraz baino huts gehiago egiten dituzte. Ingeleseaz ere ez dakite ongi. Ondo espainolez dakite.

Beste kasu bat azter dezagun. Euskaltzaindikoa. Euskaltzain bati entzun nion: «Euskaltzaindiko batzuk euskaraz baino hobeto dakite espainolez».

Egia denentz ez dakit. Egia balitz: zer esango genuke Frantziako Académie Française-koek frantsesez baino espainolez hobeki balekitez? Edo Espainiako La Real Academia-koek espainolez baino frantsesez hobeki balekitez?

Eta egungo idazleez ere gauza bertsua esan dezakegu. Bat baino gehiago nahiko moteltxo ikusten dugu. Ez dut nehor mindu nahi. Aitzitik, ahal duena egiten duenak txaloak besterik ez ditu merezi.

Bertsolari gazteak ere ez dabilta denak maila berean. Guztiek lan bikaina egiten dute. Batzuen euskara, ordea, Txirritarena bezain zaulia ote da?

Gazteleraren eragina izugarria da. Euskara alor askotan erdararen itzulpen hutsa da.

Berriz esan behar da: diglosian bizi gara.

Hortxe dago kontua. Euskaraz gero eta gehiagok jakin arren, zenbait tokitan gero eta gutxiago eta gaizkiago egiten dela. Hizkuntzak zenbat eta gutxiago erabili txepelago, herdoilduago eta deus guttirako bihurtzen dira.

Baserrietan bertan ere izugarrizko aldaketa ikusten ari gara. Oraingo biloben euskara eta aiton-amonen euskara oso bana dira. Ni hogeita hamar urtean zazpi probintzietako baserrietan nabil. Aldi honetan baserrietan ere egin den beherakada!

Euskaldunok erdaraz egiten dugu geure artean. Zergatik?

Maiz esaten da euskaldun askok elkarrekin erdaraz egiten dutela. Zergatik, baina, ez da esaten. Komeni zaion botika emateko, ordea, gaitza nondik heldu den jakin behar da.

Arrazoia garbia da. Euskaldunek euskaraz baino erdaraz hobeki dakitelako. Hobeki eta errazago egiten dute espainolez.

Pelotari bat eskubi baldin bada, eskubiz jokatuko du, ahal duen guztietan. Pilota baztertu egiten zaionean, eta ezinbestean joko du ezkerrez.

Jauzilariari, 1.90 metro jauzi ahal badezake, ez eskatu beti 1.50 metro baizik jauzi egiteko. Bere ahalmen osoa eman nahi izango du.

Erdaraz hobeto dakienak ere eskuarki erdaraz egingo du. Ezinbestean baizik ez du euskaraz egingo. Ez dago erdaraz hobeto dakienari euskaraz egiteko eskatzerik. Bere burua hetsi, murriztu eta eskasteko eskatzea da. Izan ere hizkuntza da gizonaren betea eta ahalmena ematen dituen.

Eta euskaldunek zergatik dakite espainolez hobeki? Maila handiko ikasketak erdaraz egin dituztelako. Euskal Herriko gazteek beren unibertsitateko eta goi eskolako ikasketak espainolez egiten dituzte eta betiko espainol egiten dira.

Euskal Herriko gazte askok unibertsitatera joan arte euskaraz egiten dute. Unibertsitatean erabat erdalduntzen dira.

Har dezagun, adibidez, Deustu Unibertsitatea.

Deustu Unibertsitatean asigaturetatik % 5 bakarrik irakasten dira euskaraz. % 100 espainolez. Urtero-urtero unibertsitate horretatik 3.000 bat ikasle ateratzen dira erabat espainoldurik. Horiek beren bizitza guztian espainolez egingo dute eta ondoan dituztenak ere espainolez egitera behartuko dituzte. Horiei euskara gehienez etxean haurrekin eta animaliekin mintzatzeko balioko zaie.

Hau da, euskaldunik gehienek erdaraz baliatzen dira garrantzi handiko kontuak burutzeko. Espainolez hobeki dakitelako.

Estudianteek unibertsitateetan eta goi eskoletan espainolez ikasten duten bitartean, euskara bigarren mailako hizkuntza izango da. Erdipurdiko hizkuntza izango da. Eta nori atsegin zaio erdipurdiko hizkuntza erabiltzea? Berriro esan dezagun: erdipurdiko hizkuntza erabiltzea, erdipurdiko gizona izatea da.

Elebitasun adibideak: ingelesa eta espainola

Elebitasuna gertatzen den tokietan azpian dagoen hizkuntza kaxkarra da. Horixe gertatzen da, adibidez,

New Yorkeen espainolarekin. *Spanglish* deitu ohi dute. *Chicano* ere bai.

30 bat urtean uda New Yorkeen eman izan dut. Hona hemen han entzungo duzuen espainola:

No bromas, plis. Yo sé quién tú eres. Si aplican una aseguranza (seguro), favor de escribir claramente. Okei, iré con los marchin txus (marching shoes, botas), a chequear la boila (caldera) y las paipas (tuberías). El rufo (terraza) está liqueando (tiene goteras) pero es desusual (no es frecuente) y el silin (techo) cayó causando cinco decesos (muertes). El robo se cometió contra la joyería. El draiver (conductor) vestido con una suera (jersey) se trasportaba en una troca (conducía un camión). En la policía se reportaron las llamadas de un camerógrafo (fotógrafo) y de un vocero donde fue requerida una ayuda de urgencia. Decenas de muertos deja el terremoto. Los oficiales (funcionarios) se rehusaron a formular compleins (quejas) al tiempo (al mismo tiempo) en la corte (juzgado). Luego de su visita a New York se bebió un borel (botella) de uora (agua). Están en la búsqueda de una exitosa droga contra el EIDS (AIDS: SIDA). Yu nou (tú sabes), le darán un presente a realizarse en enero. Eskius mi (perdona), voy a vacunar la carpeta (limpiar la alfombra con la aspiradora). Usualmente (generalmente) antes de lonchear (comer) están pucheando (empujando) el carro (automóvil) en la yarda (patio). Tómallo con teik irisi (tranquilidad, take it easy). Eniuei (de todas formas) estás supuesto a taipear (escribir a máquina) las nuevas del turnamento (campeonato). El ordena patatas en todas sus comidas (He orders potatoes...). Artículo por (by: de) John Thomas Weeney. Clinton paralizó por un día sus vacaciones. Los corazones le pertenecían a sus fanáticas. Es una campaña de mercadeo (a marketing campaing). Los problemas estaban fuera del centro de escena (the problems were still there just off center stage). Esto ayuda a apuntar a un hecho de vida político (That helps point to a future political fact of life). El fue pronunciado muerto en la escena (He was pronounced dead at the scene: murió en el acto). La elección fue suficiente para levantar una ceja de extrañeza (the election was enough to raise a quizzical eyebrow). ¡Qué infiernos significa eso! (What the hell is that about?). La muerte de cualquier ser

humano me disminuye (any man's death diminishes me). El antisemítico odia a los judíos (the anti-Semitic hates...: el antisemita). He pedido solicitud por los pobres (I have pleaded concern for the poor). El llamado a la vocación política (su vocación política) se hizo irresistible. La estadía (estancia) en Rethfarnham fue momentánea. Mientras miraba televisión (while I watched television). Está esperado a vivir (He is expected to survive: Se espera que sobreviva). Hay que educarnos en controlar voluntad humana. Parecería que todo consistiría en la educación. Viola los derechos a sus semejantes. Tiene que enfrentar un clima de miedo. Puede suceder, donde sea que poblaciones son reconstruidas. Ha sido detenido por supuestamente haber herido a un policía. Festejan el que consideraran una hazaña del tenis femenino. Ahora está bisi (ocupado). Es muy nais (simpático). Comencé a paniquear al publicitar el libro. Está lloviendo perros y gatos (It's raining cats and dogs: a cántaros). Le mataron por ninguna razón (for no reason: sin razón alguna). John Wilson, pasado presidente de la universidad (past president: ex-presidente). Cuídese (Take care). Bai (Adiós).

Honatx egunkarietan irakurtzen diren tituluak. Ingeles tituluak kopia dira.

Presidente enfrenta crisis - Revista invadió privacidad de ex Beatle - McGwire inpone marca de jonrones (bate la marca) - Añaden nombres de asaltantes - Ratifica Supremo acto de detención - Repulsión contra violencia - Concierto en vivo: Live concert - Problemas en la arena política (...in the political arena) - El insulto personal en la cara (in-your-face, personal insult) - Eventos comunitarios (Community events) - Cercamiento del presidente a la gente.

Entzun zer dioen Margot Arce-k Puerto Ricoko espainolaz:

Dieciocho años de quehacer diario con el español nuestro y de atención intensa a lo nacional nos han convencido de que esa influencia (la del inglés) nos afecta mucho más allá de las superficies del vocabulario o de la sintaxis. La expresión oral y escrita se ha empobrecido y entorpecido mucho, la sensibilidad para percibir matices de significación se ha debilitado: escuchamos a nuestro alre-

dedor una lengua monótona, sin viveza, casi estereotipada (*Impresiones. Notas puertoriquenas*, 1950, 139-140 or.).

Eta Samuel Gili Gaya-k bere aldetik:

Reiteradamente hemos dicho que la adopción de cierto número de vocablos extrajeros no afecta a la estructura de las lenguas. El léxico es movedizo por naturaleza, y las palabras que entran y salen sin cesar del uso común no dejan, en general, huella duradera en la forma interior del idioma. No podemos decir lo mismo del barbarismo gramatical, porque, si se generaliza, acaba por atacar la raíz del pensamiento lingüístico (*Nuestra lengua materna*, 1966, 45 or.).

Rafael Lapesaren ustea ere jakingarria da:

(...) la mediatización del «vernáculo» se manifiesta no sólo en la abundantísima entrada de vocablos y giros expresivos anglo-americanos, sino, lo que es más grave, en el calco de estructuras sintácticas (*Transculturación e interferencia lingüística en el Puerto Rico contemporáneo (1898-1968)*, 9 or.).

Ingelesaren eragina gramatikaren alor askotan suma liteke.

Adjektiboen alorreko eragina

Gili Gayak ingelesak Puerto Ricoko espainolaren baitan izan duen eragina aztertzean, hauxe salatzen du: «el empleo anómalo y redundante de los adjetivos posesivos» (Samuel Gili Gaya, *Nuestra lengua materna*, 1966, 101 or.).

- El se lavó sus manos.
- Me duele mi cabeza.
- Metió su mano en su bolsillo y sacó su pañuelo (He put his hand into his pocket and took out his handkerchief: Metió la mano en el bolsillo y sacó el pañuelo).

Izenordekoen alorreko eragina

- La consecuencia que de esto se deriva es una muy importante (...is a very important one: La consecuencia que de esto se deriva es muy importante).

- El plan aprobado parecía uno demasiado costoso (...seemed to be a very expensive one: El plan aprobado parecía demasiado costoso).
- La situación es una de suma importancia (...a very important one: La situación es de suma importancia).
- Yo ya sé tú quién eres, ¿Cómo tú te llamas?, ¿Dónde tú vas? ¿Qué tú piensas?

Aditz sintagma alorreko eragina

Sarritan entzungo dituzu horrelakoak: dició (dijo), tradució (tradujo), hubieron muchos hombres, hacen años que murió, habrán discusiones. Mi salario compara con el de Estados Unidos (My salary compares with...: Mi salario es similar al que se paga en los Estados Unidos). El está supuesto a venir (He is supposed to come). Esto hace sentido (it makes sense: esto tiene sentido).

Beste adibideak:

- Esto hace una diferencia en mis planes (That makes a difference in my planes: Esto cambia mis planes).
- Te estás creciendo el bigote (You are growing your mustache: Te estás dejando el bigote).
- Hay que darle pensamiento a eso (We have to give it some thought: Hay que estudiar el problema).
- Hay que darle seguimiento a su petición (...to follow up: Hay que tramitar su petición).
- El desarrolló un asma (to develop an illness: Sufrió de asma).
- El comunicado emitido por el Señor Montaner lee como sigue (reads as follows: El comunicado del señor Montaner dice lo siguiente).
- Alberto es 20 años viejo (...is 20 years old: tiene 20 años).
- Nadando es buen deporte (Swimming is a good sport: Nadar es un buen deporte, la natación es un buen deporte).
- Le envió una caja conteniendo libros (...a box containing books: una caja de libros o que contenía libros).
- Se quedó allí haciendo nada (...doing nothing: Se quedó allí sin hacer nada).

- Es un profesor haciendo 10.000 dólares (...a profesor making 10.000: ganando...).
- Tiempo bueno con algunos aguaceros ocurriendo en la noche (...some showers occurring...: ...con algunos aguaceros por la noche).
 - ¿Qué pasó? (What happened?: ¿Qué ha pasado?).
 - El problema es presentado (The problem is presented: Se presenta el problema).
 - Le estamos incluyendo (We are enclosing: Le incluimos).
 - La asamblea estaba siendo clausurada ayer (The assembly was being dismissed yesterday: ...se clausuraba ayer).
 - Está al llegar (He is about to arrive: Está por llegar).
 - Para conocimiento de las personas concernidas (To whom it may concern: A quien corresponda).
 - Debería usarse por todos (It should be used by everyone: Todos deberían usarlo).

Adberbioen alorreko eragina

Espainolez adberbioa eskuarki aditzaren atzean ipintzen da. Spanglishek okertu egiten du berezkotasun hori.

- Los invitados habían pronto llegado (...had promptly arrived).
- Les habían cortesmente invitado (...had courteously invited them).
- Si hubieran rápidamente salido (If they had quickly left).
- El ha cordialmente invitado a su amigo (He has cordially invited his friend).
- ¿Cómo te gustó la película? (How did you like the film?: ¿Te gustó la película?).

Idazleen kasua

Ez da sekula ongi idatzi duen elebidun idazlerik izan. Eta idazle *bat* elebidun izatea zail bada, herri osoa ezinezkoa.

Lau idazle dira arlo honetan aipa litezkeenak. Nola-bait ere *elebidunak* izan ziren: Conrad, Navokov, Beckett eta Koestler. Idazleotan guztiotan hauxe ikusten dugu: beren haur denborako hizkuntza edo lehengo hizkuntza utzi zutenean, beste bat hartu zutela eta horretaz gailendu egin zirela. Ez zuten bi hizkuntzez denbora berean idatzi.

Teodor Josef Konrad Korzeniowski (1857-1924) Ukrainiako poloniarra zen. 20 urtera arte ia ez zekien hitz bat ingelesez. Gero, ordea, ingeles itsasontzietan harat-honat ibili zen eta ingelesez idatzi zituen bere eleberri ospetsuak, *Lord Jim*, *Typhoon*, *Nostromo*...

Nabokov, Vladimir (1898-1977). San Petersburgon sortu zen. 1918an alde egin zuen Errusiatik eta Europako zenbait naziotan bizi izan zen. Hasieran errusieraz idazten zuen. 1940an EEBBetara aldatu zen, baina, eta ordudanik ingelesez bakarrik idatzi zuen. *Lolita*-k (1955), batez ere, oso entzutetsu egin zuen.

Samuel Beckett (1906-1989) Dublinen jaio zen. Aurreneko literatura lanak ingelesez idatzi zituen. 1938an Frantzian gelditu zen eta 1953tik aurrera frantsesez idatzi zuen. Beraren *En attendant Godot*-ek munduko literaturan goiko maila iritsi izan du.

Arthur Koestler (1905-). Judu hau Budapesten jaioa zen. Bitan aldatu zuen hizkuntza: hungariarez idazten zuen hasieran. Gero alemana erabili zuen eta azkenean ingelesa. Bere libururik arrakastatsuena, *Darkness at Noon* (1941), ingelesez idatzi zuen eta handik aurrera Shakespeareren hizkuntza erabili zuen.

Berriz esan behar dugu. Ez dugu ezagutzen bi hizkuntzez idatzi izan duen idazle handirik. Nahiko lan ematen du hizkuntza batez ongi idazteak.

Ez dugu batera ziklista eta futbolista puntakorik izan den pertsonarik ezagutu. Ez eta aldi berean bi hizkuntzez estilistikan goi mailara igo denik.

Diglosia euskal idazleetan: Bernardo Atxaga

Erdararen eragina euskaraz entzutetsu diren idazleengan ere suma liteke. Guztiok maite eta aintzakotzat dugu

Bernardo Atxaga: azter dezagun gaingiroki beraren lan txiki bat:

Bi letter jaso nituen oso denbora gutxian

5 or. «bi egunetako tartearekin»: «bi eguneko» esan dute beti gure gurasoek Gipuzkoan eta Bizkaian.

- «city amerikano honetan»: amerikano city honetan. Zazpi probintzietan jentilizioa substantiboaren aurrean ipintzen dute: israeldar gizona (Leizarraga), azpeitiar gizona (edo Azpeitiko gizona), zeanuritar gizona, xiberotar gizona. Txirritak: «Frantses euskalduna». Izen propioekin bakarrik erabiltzen dute baserritarrek atzean: Pedro azpeitiarra.

- «dolar bat eman nion sari bezala»: dolar bat eman nion sari edo saritzat. Erdararen eragina: «*como* recompensa».

6 or. «galdetu zidan (...) english dotorean»: english dotorez. Paradigma zuzena «euskaraz hitz egin» da, ez euskaran. Horrela zioen Leizarragak eta egungo eguneko baserritarrek. Leizarraga: «Apostoluak lenguaie arrotzez mintzo», «lengoage propiaz mintzatzen», «gure lengoagez mintzatzen» (*Apostoluen eginak II*).

- «english kaskarrea»: english kaskarrez.

- «*oraindik* baneukala»: *artean* baneukala. Horrela esaten dugu giputzok eta bizkaitarrek ere bai. *Oraindik*, ordea, oraindirako bakarrik erabiltzen dugu: oraindik badaukat.

8 or. «artzai guztiak urtean behin egiten genuen festara»: «guztiok» hobeto.

- «Horixe gara artzai *guztiak*»: hobeki «guztiok».

- «hasiera batetan»: espainolaren itzulpena: en *un* comienzo. Gure gurasoek (*h*)*asieran* (Errezil eta Goierriko zenbait baserrian (*h*)*aseran* eta sortaldean haspentan, hastapenetik, hastetik...).

9 or. «*nire* semeak koskortuz zihoazen»: *gure* semeak. Horrela esaten zuten gure gurasoek.

- «*Ene* herrian bizi izan nintzen *artean*»: *Geure* herrian.

- «hortxe dauzkat *nire* mimosak eta *nire* arrosak»: hortxe dauzkat *neure* mimosak eta *neure* arrosak. Erreflexiboak horrela esan ohi dira. Horrela Leizarragak eta Axula-

rrek beti. Horrela egungo egunean toki askotan, eta bizkaieraz mintzo den eskualde guztietan.

12 or. «larogei urtetara ailegatzeak»: urtera (Gipuzkoa osoan eta Bizkaia osoan).

14 or. «nire errain irlandarraren izena»: nire irlandar (1) errainaren (2) izena. Horrela esaten dute zazpi probintzietan.

- «Ez dudala ezer kontatu nahi *nire* bizitzaz»: *neure* bizitzaz.

- «handik haur *bezala* atera zelarik»: erdarazko *como*: handik artean haur zela atera zelarik; edo handik haurtzaroan atera zelarik.

17 or. «Bere aita bedeinkatua»: Beraren aita... Bizkaieraz eta mugaz bestaldean ongi bereizten dute: «Amak *bere* semea maite du. *Beraren* (*haren*) ahizpak ez».

- «Old Martin *andregaitu* egin al zaigu edo zer?»: gizona *andregaitu* egin al liteke? «Andregaia egin, andregaia bilatu, andre hartu du» esaten dute euskaldunek.

18 or. «english kaskarrean *defenditu* egiten naiz»: english kaskarrez. Euskaldunek, zein tokitan den, horrela esaten dute: «erderia ere lardaskatzen du, murduskatzen du, saltsatzen du, erdaraz bar-barka egiten du...».

- «Zergatik ez dun ekartzen *hire* ahizpa hori»: *heure*.

- «Nola ez dit hori kontatzen —galdetu *nintzen*»: galdetu nion *neure* buruari edo egin nuen *neure* baitan...

- «Lana elkarrekin egiten genuen, mendian, basamutil *bezala*»: erdararen kalkoa: *como*: ...mendian, *basamutil*. Maisu dago Idiazabalen. Goizuetan mediku dago.

24 or. «hamabost pauso *ematen* genituen»: ongi dago. Iparraldekoek oso ongi: hamabost *urrats* egiten genituen.

- «Ba akaso hori esango luke, baina bai ederki *okertu* ere»: «equivocarse» esateko non esaten da *okertu*? «Oker ibili», «oker egon», «oker pentsatu» entzuten da baserrietan.

25 or. «*Nire* aita zenak»: *Gure*.

29 or. «Ez zuen batere balio nesketarako, nik baino gutxiago *oraindik*»: nik baino *are* gutxiago. Giputzok eta bizkaitarrek espainolezko «*todavía*» hiru modutara esaten dugu: 1. «Oraindik» oraindirako: *Oraindik* gaztea da. 2.

«Artean» iraganerako eta etorkizunerako: Gure ama hil zenean, ni *artean* ume koskorra nintzen. Zu ezkontzen zarenean, ni *artean* ume koskorra izango naiz. 3. Are, areago: Ni ona naiz; zu *areago*. Petra jatorra da, Olatz *are* jatorrago.

30 or. «Nik uste *apaiza* berak ere beldurra ziola»: *apai-zak* berak. Euskarak, gaztelerak bezala, ongi bereizten ditu «*él mismo*» y «*el mismo*»; «*él mismo*» denean, biok eraman behar dute ergatiboa.

40 or. «*nire* familian andreak beti izan dira egoskorrak»: *gure* familian.

• «askotan esan ohi diot *nire* semeari»: neure; ongien «geure» semeari. Erreflexiboa eta komunikatiboa.

41 or. «Boisera jaitsi eta bi urtetara»: bi urtera, giputzok eta bizkaitarrek.

• «nik fumatu egiten nuen, Iharrak berriz, *dantza*»: «dantzan» sarriago entzuten da.

42 or. «basoak tiraka eta horrela ibiltzen ginelako»: *el - karri* tiraka.

• «Eskatuz gero, azkar asko ematen zuten dantza»: baietz esaten zuten.

49 or. «neskei zuzendu zitzaien»: Se dirigió a las chicas. Erdararen itzulpena. Neskei mintzatu zitzaien.

50 or. «Hitz pare bat». Tokirik gehienetan horrelaxe esaten dute. Bizkaian hobeto: pare bat hitz. Bizkaian eta Gipuzkoan paradigma berean: dozena bat hitz, dozena bat berba.

56 or. «Izerdia *sortu* zitzaidan niri»: «izerdia atera, hasi, bota», entzuten da usuago. Goizuetako baserrietan «izerdia sartu» ere erabiltzen dute. Eta Baztanen «izerdia le(he)rtu zai» entzuten diet baserritarrei.

• «Iharrak ere egin zuen zerbait, bera zen *serioarekin*». Erdararen itzulpena dirudi: con lo serio que era él: «horen serioa izanagatik, izan arren, izanik ere».

• «Moztuta gelditu nintzen»: espainolaren itzulpena. «Quedé cortado». Iparraldean «Mudurik gelditu nintzen» entzuten dut. Gure artean baserritarrek: «Zer esan ez nekiela gelditu nintzen», «Hitzik gabe gelditu nintzen».

57 or. «aitona hura *su batean* jarri zen»: sutan, sututa.

- «Inork ez ziola minik *egingo*»: minik emango. «Min hartu/min eman», esan dugu guk beti. Egia da Iparraldean «min egin» esaten dutela. Frantsesez, ordea, espainolez bezala, «faire du mal» (hacer daño) da.

58 or. «bere inguruan bildu ziren»: haren, beraren inguruan bildu ziren.

60 or. «amenazua *azaldu* behar izan zuen»: amenazua egin, amenazatu egin zuen.

- «jateko nahi nituen pudding txokolatezko guztiak»: jateko nahi nituen txokolatezko pudding guztiak.

62 or. «etsai amorratua zela oso aspaldi *batetik*»: oso aspalditik, aspaldidanik.

- «nire aldetik ibili nintzen»: neure aldetik ibili nintzen.

- «preparadore *bezala* hartu zuen gizona». Erdararen eragina: *como*: preparadore hartu zuen gizona.

64 or. «*kolpetik edade bat hartu* izan balute bezala»: de-
rrepente, bat-batean, egun batetik bestera, kolpera zahar-
tu izan balira bezala. Baserritarrei hauxe entzuten diet:
«Kolpera gaixotu zen: bat-batean» eta «Kolpetik (kolpea
zela kausa) gaixotu zen eta sekula ez zen sendatu».

- «Beraiekin egon nintzen aurreneko berrogei bat *egunetan*»: *egunean*.

- «Eta askotan neroni izaten nintzen zurrumuruak bidean *jartzen zituena*»: *nituena*. Espainolaren kalkoa. «Yo era *el que ponía*». Paradigma zuzena euskaraz: *Ni* naiz hori egin *dudana*, *zu* zara hori egin *duzuna*, *bera* da egin *duena*, *gu* gara hori egin *duguna*...

* Komeniko litzateke Iparraldean bezala, jarri/ezarri edo ipini bereiztea. Jarri pasiboetan ongi da. «Ezarri eta ipini» aktiboetan hobeki. Egia da Gipuzkoan ez dugula bereizten.

66 or. «udazkena hasieretan zegoen»: en los comienzos: udazkenaren hasiera zen, udazkena hasipenean zen...

68 or. «Sartzen da orduan Jimmy»: erdararen itzulpena. Baserritarrek: sartu da Jimmy, sartu zen Jimmy.

- «Nahiz eta frigorifikoan (...) egon»: *Nahiz eta* mol-
derik espainolena da. Euskaraz konjuntzioak, atzizkiak...
azkenean hobeto daude: ...egon arren, egonagatik.

72 or. «bost *minututan* hemeretzi (...) jasotzen zuela (harria)»: bost minutun.

• «Irabaztuna *aseguratua* [=tenía un seguro] zegoela pentsatzen zuten denek». Irabazlea nor izango zen jakin-near zegoela..., nork irabaziko zuen bistan zegoela pentsatzen...

73 or. «*nire* semea»: hemen *nire* sobran dago. Esateko-tan: *gure* semea.

74 or. «Halere ez nion *nire* zelata egiteari utzi»: *Nire* sobran dago. Eta ipintzekotan, *neure*. Sarriago entzuten da «zelatan egon». Halere zelatan egotetik ez nintzen gelditu. Eskolatik gelditu da. Etxera joatetik gelditu da.

76 or. «Aitonaren pikardiak ukatzen zidan Iharraren marka jakitea»: ...galarazten zidan Iharraren marka jakitea. Aitonaren pikardiak zirela eta, ezin nuen Iharraren marka jakin. Aitonaren pikardiak zirela kausa...

77 or. «hire aita irlandar»: hire irlandar aita.

82 or. «builaka hasteko gogo izugarri *bat* neukan»: gogo izugarria.

86 or. «min haundia ematen diala hire bi lagunak hola ikustea»: ikusteak.

88 or. «Aberatsenak aukeratu nituen kontrario *beza-la*»: aukeratu nituen kontrario.

89 or. «nik *nire* irribarrearekin esan nahi izan niona: *neure*.

• «Iharrak aurreneko txandako *berdinak* egiten zitu-
tuen»: txandako *berak*. Egungo egunean maiz nahasten dira *berdinak* (parecidos) eta *berak* (los mismos). Ikus Txillardegiren gramatika bikainak gai honetaz dioena.

Bernardo Atxaga: ondorioa

Ikusten dugunez, Atxagaren lan bikain honetan ere batzuetan espainolaren eragina nabari liteke.

Honekin ez nioke Atxagari inongo meriturik kendu nahi. Artista da eta euskararen alde egin duen lan txaloga-
rriarengatik euskaldun guztion onginahia ongi irabazia du.

Hauxe esan nahi dut. Erdarak alderdi askotarik ingur-
ratzen gaitu. Diglosia gorrian bizi gara.

Eta ez da izan eta ez da sekula izango bi hizkuntzez ondo mintzatuko den herririk.

Euskal Herriaren hizkuntza euskara izango da ala espainola edo frantsesa. Eta aurrerakoan ere orain arteko bi-detik joanez gero, seguru baino seguruago azken biok bakarrik geldituko dira bizirik Euskal Herrian.

Hizkuntzalariek elebitasuna gaitzesten

Miguel de Unamunok euskarari buruz batzuetan pellokeriak esan zituen. Jakin ere, gixajoak euskaraz erdipur-dika zekien. Hizkuntza modernoez ere gauza handirik ote zekien galde liteke. Alemanez bazekiela esaten zuen aho betean. Alemanekin elkartu, ordea, eta ez zen alemanez lau hitz elkar josteko gauza. Honatx euskararen kontrako beraren oinarrizko ustea: «(...) El vascuence, por su índole misma, no puede acomodarse a la vida moderna (...)».

Euskararen problema ez da beraren ezina edo mundu modernoan sartzeko dituen aldapak eta trabak. Euskararen problema euskaldunok gutxi izatea da. Gu, euskaldunok, txinoak bezala mila milioi bagina, euskara ez litzateke galduko.

Unamunok, baina, txepelkerien artean, egia borobilak ere esan zituen.

Eta egia borobilon artean hemen bat:

(...) El vascuence y el castellano son incompatibles, dígame lo que se quiera, y si caben individuos no caben pueblos bilingües; es éste de la bilingüidad un estado transitorio (...).

Honetan Unamuno zuzen-zuzen zebilen.

1998ko uztailaren seian Madrilen «XIII Congreso Internacional de Hispanistas» hasi zen. Kongresu horretan 1.000ren bat filologo, hizkuntzalari, kritikari, kultura gizon eta historialari elkartu ziren.

Hispanista horiek bigarren egunean Sorian batzartu ziren. Egun horretan atera zuten ondorioa *El País*-ek hizki larriz ekarri zuen (1998.VII.8): «Los hispanistas ven el bilingüismo como el mayor peligro para el idioma».

Asociación Internacional de Hispanistas-eko buru zen Agustín Redondok, La Sorbonne Nouvelle-ko irakasleak, garbi azaldu zuen kongresuaren asmoa:

enseñar y defender un idioma que representa a 400 millones de personas.

En estos momentos, anadió el presidente de los hispanistas, *el peligro más importante con el que se enfrenta el español es la situación del bilingüismo que se da en muchos lugares, ya que puede llegar a ser dominado por la otra lengua* (italikoz neuk idatzia).

Euskal Herrian elebitasuna erdaldun herrian sartzeko zubia da. Zubi horretan gaude orain: *diglosian*. Hurrengo urratsa denok espainolez hitz egitea izango da eta Iparraldean frantsesez.

Geure buruok engainatzen ari gara elebitasuna aldarrikatuz. Euskal Herrian espainola ala euskara garaile aterako dira. Biak garaile ateratzea ezinezkoa da.

Hona Katalunian UNESCOko Zuzendari den Félix Martí-k 1994an esaten zuena:

Sería deseable que el catalán fuera la única lengua oficial de Cataluña, porque *el bilingüismo es una forma de condenar a muerte a la cultura débil* (italikoz neuk idatzia, *El Diario Vasco*, 1994.VI.10).

Elebitasuna dela eta, espainolak eta katalanak kezkatuta badaude, guk nola egon behar dugu? Atera kontuak!

Euskaldunon jokabideak hauxe izan behar du: euskaraz egin behar dugu eta *ahal izanez gero ingelesez ikasi*, estranjeroekin (espainolekin eta frantsesekin, adibidez) berba egiteko. Hau egiten ez badugu, gureak egin du.¡

Bibliografia

- Arce, Margot: *Impresiones. Notas puertorriqueñas*, 1950, 139-140 or.
- Ariztimuño, Jose de: *La democracia en Euzkadi. Lucha de idiomas en Euzkadi y en Europa*, Donostia, Erein, 1986.
- Baetens Beardsmore, Hugo: *Bilingualism: basic principles*, Clevedon, England, Tieto, 1982.
- Beaujour, Elizabeth Klosty: *Alien tongues: bilingual Russian writers of the «first» emigration*, Ithaca, Cornell University Press, 1989.
- Fernandez Rodriguez, Mauro A.: *Diglossia: a comprehensive bibliography*, 1960-1990 and supplements, Amsterdam (etc.), John Benjamins, 1999.
- Garate, Gotzon: *Erdarakadak*, Bilbo, Mensajero, 1988.
- Gili Gaya, Samuel: *Nuestra lengua materna*, 1966.
- Guamani, Roberto: *Saggi sull'interferenza linguistica*, Florentzia, Casa editrice Le lettere, 1981.
- Haugen, Einar Ingvald: *Problems of Bilingualism*, 1950.
- Instituto Caro y Cuervo (ed.): *Los semihablantes bilingües: habilidad e interacción comunicativas*, Bogota, Instituto Caro y Cuervo, 1996.
- Lapesa, Rafael: *Transculturación e interferencia lingüística en el Puerto Rico contemporáneo (1898-1968)*.
- Lehiste, Ilse: *Lectures on language contact*, Cambridge, Mass., MIT Press, 1988.
- Mackey, William Francis: *Bilinguisme et contact des langues*, Paris, Klincksieck, 1976.
- Overbeke, Maurits van: *Introduction au problème du bilinguisme*, Brussels, Labor, 1972.
- Pedraza, Pedro: *Rethinking diglossia*, New York, Language Policy Task Force, Centro de Estudios Puertorriqueños, CUNY, 1980.
- Pérez Sala, Paulino: *Interferencia lingüística del inglés en el español hablado en Puerto Rico*, Hato Rey, Puerto Rico, Inter American University Press, 1973.
- Roca, Ana; Lipski, John H.: *Spanish in the United States: Linguistic Contact and Diversity*, Berlin, Mouton de Gruyter, 1993.
- Sarasola, Ibon: *Euskara batuaren ajeak*, Irun, Alberdania, 1997.
- Silva-Corvalán, Carmen: *Language contact and change: Spanish in Los Angeles*, Oxford, Clarendon, 1994.
- Silva-Corvalán, Carmen: *Spanish in Four Continents: Studies in Language Contact and Bilingualism*, Washington, Georgetown University Press, 1995.
- Williams, James Dale; Snipper, Grace Capizzi: *Literacy and Bilingualism*, New York, Longman, 1990.
- Zentella, Ana Celia: *Growing Up Bilingual: Puerto Rican Children in New York*, Malden, Massachusetts, Blackwell, 1997.